

чистоти таких категорій як спосіб і час, якраз об'єктивна неоднорідність дієслівних процесів стала суттєвою перешкодою для охоплення видовою парністю всієї дієслівної лексики, а дефектність функціональної парадигми частини дієслів, зокрема неможливість уживання в основному для імперфективних дієслів – конкретно-процесному, або прогресивному, значенні спричинена саме лексичними заборонами. Категорія виду ніби зупинилася у своєму розвитку від лексичної до граматичної абстракції і, не досягнувши ідеальної гомогенності граматичних систем, залишилася гетерогенною, поєднуючи корелятивні за видом перфективи й імперфективи, *perfektiva tantum* і *imperfektiva tantum*, двовидові дієслова.

Аспектологічний аналіз дієслівного лексикону сучасної української мови засвідчує те, що термінативність, активітивність, евентивність, стативність та релятивність не є однозначною аспектуальною кваліфікацією всієї лексики, а форматом реалізації, який у різних словозначеннях одного дієслова може бути неоднаковим. Аспектуальні класи не мають закінчених дієслівних реєстрів, оскільки зорієнтовані не на всю дієслівну лексику загалом, а на кожну її семантему зокрема. Це передбачає конкретну реалізацію валентного потенціалу предиката, чітко визначені семантичні ролі аргументів, передусім суб'єкта та об'єкта, зрештою, широкий контекст, тому про особливості видової поведінки дієслова можна говорити тільки на основі аналізу конкретних текстових уживань.

Отже, аспектуальна, аспектуально-акціональна й акціональна полікатегорійність дієслівної лексики, що виявляється в здатності значеннєвих варіантів дієслова функціонально належати до різних аспектуальних класів чи аспектуальних та акціональних підкласів, є системним явищем для українського дієслова. Тому аспектуальний аналіз багатозначної лексики “без залишку” пов'язаний здебільшого з установленням типів аспектуальної чи аспектуально-акціональної полікатегорійності, відкритість для якої – не менш важлива риса аспектуальної поведінки поряд із відкритістю для видового та акціонального партнерства, повнотою функціонального спектра.

Комплексне дослідження закономірностей категоризації аспектуальної семантики на засадах функціональної граматики відкриває перспективи для багатопланового аналізу аспектуальності й виду, а також порівняльно-аспектологічних студій на матеріалі української та інших слов'янських мов. Застосування комплексної аспектуальної діагностики відкриває перспективи наукового пошуку, спрямованого на виявлення всієї палітри аспектуальних характеристик дієслівної лексики й найтонших нюансів її аспектуальної поведінки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Калько М.І. Аспектуальність: категоризація, класифікація і репрезентація в сучасній українській літературній мові: [монографія] / М. І. Калько. – Черкаси: Видавець Чабаненко Ю., 2008. – 384 с.
2. Лайонз Дж. Лингвистическая семантика: Введение / Дж.Лайонз; [пер. с англ. В.В. Морозов, И.Б. Шатуновский]. – М.: Языки славянской культуры, 2003. – 400 с. – (Язык. Семиотика. Культура).
3. Маслов Ю.С. Вид и лексическое значение глагола в современном русском литературном языке / Ю.С. Маслов // Известия АН СССР. Отделение литературы и языка. – 1948. – Т. VII. – Вып. 4. – С. 303-316.
4. Німчук В.В. Граматика М.Смотрицького – перлина давнього мовознавства / В.В. Німчук // Смотрицький М. Граматика / Підгот. факс. вид. та дослідження В.В. Німчука. – К.: Наук. думка, 1979. – 111 с.
5. Ответы на анкету аспектологического семинара филологического факультета МГУ имени М.В. Ломоносова / [Черткова М.Ю., Плунгян В.А., Рябчиков А.А., Кузнецов Д.О.] // Вопросы языкознания. – 1997. – № 3. – С. 125–136.
6. Падучева Е.В. Динамические модели в семантике лексики / Е. В. Падучева. – М.: Школа “Языки русской культуры”, 2004. – 607 с.
7. Плунгян В.А. Грамматические категории, их аналоги и заместители: автореф. дис. на соискание учен. степени доктора филол. наук: спец. 10.02.19 „Общее языкознание, социолингвистика, психолингвистика” / В.А. Плунгян. – М., 1998. – 48 с.
8. Vendler Z. Verbs and times / Z. Vendler // Linguistics in philosophy. – Ithaca, Cornell University Press, 1967. – P. 97–121.

УДК 81'373.611

МОРФОЛОГІЧНА СТРУКТУРА ЛЕКСЕМ НА ПОЗНАЧЕННЯ ТВАРИН

Карабута О.П., к. філол. н., доцент

Херсонський державний університет

У статті з'ясовано особливості морфологічної структури лексем на позначення тварин, проаналізовано основні словотвірні типи, які спеціалізуються на вираженні словотвірного значення тварини.

Ключові слова: словотвірний тип, словотвірне значення, словотвірні суфікси, похідні й непохідні основи.

Карабута Е.П. MORFOLOGIJSKAYA STRUKTURA LEKSEM, NAZYVAJUCYX ŽIVOTNYX / Херсонский государственный университет, Украина.

В статье рассматриваются особенности морфологической структуры лексем, называющих животных, анализируются основные словообразовательные типы, специализирующиеся на выражении словообразовательного значения животного.

Ключевые слова: словообразовательный тип, словообразовательное значение, словообразовательные суффиксы, производная и непроизводная основы.

Karabuta O. P. MORPHOLOGICAL STRUCTURE OF LEXEMS NAMING ANIMALS / Kherson State University, Ukraine.

The article focuses on peculiarities of morphological structure of lexems naming animals, the main word-building types which specialize in expressing word-building meaning of the animal are analyzed.

Key words: word-building type, word-building meaning suffixes, derivative and non-derivative stems.

Зоологічна номенклатура (найменування) тварин української мови характеризується як семантичною неоднорідністю, так і різноманітністю словотвірної структури.

Незважаючи на підвищений інтерес лінгвістів до вивчення лексичного складу української літературної мови, семантико-граматична структура зоолексики (найменування звірів) ще повністю не вивчена. В тому і полягає науковий інтерес і актуальність дослідження. Увагу східнослов'янських мовознавців привертала різноманітна лексика на позначення живої природи. Вони досліджували найменування рослин, птахів, риб, тварин, діалектні назви вівчарства (А.А. Берлізов, Г.І. Богущька, А.С. Герд, Й.О. Дзєнзелівський, Н.Н. Забінкова, Н.Ф. Зайченко, Г.П. Клепікова, Е.П. Рукіна, І.В. Сабодаш, О.М. Трубачов, А.М. Шамота, М.К. Шарашова, Л.Д. Фроляк).

Перші спроби вивчення назв тварин в українській мові здійснили В.І. Карпова на матеріалі пам'яток XIV-XV ст. та Н.П. Дейниченко на діалектній основі.

У роботі піддається аналізу зоологічна лексика, визначаються основні способи творення зоолексем, розкриваються їх словотвірні особливості, визначаються продуктивність, логічна доцільність і перевага одних людей і словотвірних типів над іншими.

Лексична група — найменування тварин — у давніх пам'ятках відбита дуже нерівномірно. Назви диких і свійських тварин /*бик, бобер, верблюд, віця, вів, жеребець, заць, кінь, кобила, коза, корова, лама, олень, пес, поросля, свиня, собака, теля, ягня*/, що мають спільну основу в індоєвропейських і спільнослов'янських коренях, зустрічаються дуже часто, оскільки ці тварини відігравали важливу військову роль у житті давніх слов'ян.

Зоологічна лексика утворюється різними шляхами, і часто в її систему входили запозичення, засвоєвані паралельно з кількох мов, які використовувались для позначення одного і того ж виду тварин: *бегемот* /нім./ — *гіпопотам* /грец./; *вігонь* /фран./ — *вікунья* /ісп./; *ірбіс* /монг./ — *сніговий барс* /тюркс./; *кугуар* /мова тупігуарані/ — *пума* /ісп./.

Наявність паралельних найменувань у зоологічній номенклатурі свідчить про те, що в ній процес витворення системи ще не завершений, і тому ця система і на сьогодні є незамкненою, до неї можуть входити все нові і нові лексеми.

Своєрідна формально-смілова особливість зоологічних назв пояснюється, з одного боку, використанням у науковій зоологічній літературі традицій класичної латинської термінології, що базується головним чином на ліннеївській системі класифікації тварин і передбачає назву кожного відомого науці виду фауни. З другого боку, нові лексеми утворюються різними способами, що існують в українській літературній мові.

У зоологічній номенклатурі /найменування ссавців/ наукові поняття виражаються іменниками. Прикметники є елементами складних слів і словосполучень.

Значна частина зоолексем є давніми непохідними утвореннями і з погляду сучасної української мови не підлягають поясненню. Їх значення можуть трактувати лише етимологічні словники [1; 5].

Усі українській лексеми, що означають найменування тварин, структурно поділяються на такі типи: прості слова, складні слова і словосполучення.

У статті ми зупинимося на аналізі першого та другого типу найменувань.

Перший тип об'єднує велику кількість зоологічних найменувань класу ссавців — іменників із похідними й непохідними основами. Найбільш продуктивним способом творення зоономів є суфіксальний.

У творенні зоологічних назв чоловічого роду поширеним є суфікс **-ак /-як/**, який поєднується з іменниковими і прикметниковими: *їжак, лошак, мишак, рисак, сайгак, біляк, гончак, русак, сліпак, хижак*. Значно рідше цей суфікс утворює назви від числівникової */третьяк/* і дієслівної основ */ступак/*.

Серед зоологічних суфіксальних найменувань чоловічого роду зафіксовані зоолексеми із суфіксами **-ук /зайчук, лошук, ярчук/**, **-юк /бицюк, ведмедюк, ослюк, сарнюк, пацюк/**.

У словотворчій структурі аналізованих назв поширений також суфікс **-ець**. Шляхом додавання цього суфікса до іменникових основ утворилися зооназви, твірна основа яких указує на особливість тварини: *їжатець, песець, телець; воронець, лінивець, сивець, сліпець*.

Досить поширеним і продуктивним в утворенні зоологічних назв виступає суфікс **-ник**, який утворився з **-н- + -ик**. Зазначений суфікс виявив активність у творенні зооназв від іменникових основ */корінник, ломовик, панцирник, панцерник/* та дієслівних */трусник, трусик/*. У деяких зооназвах зустрічається складний суфікс **-атник** *[ведмежатник, зайчатник]*.

Численними прикладами засвідчені найменування з суфіксом **-ун /-унь/** */вовкун, гавкун, гризун, лисун, лосунь, лошун, ревун, скакун, стригун/*. Для лексем, що є найменуваннями тварин із формантом **-ун /-унь/**, характерні процесуальні ознаки.

Чимало зоонайменувань утворено за допомогою непродуктивних суфіксів від іменних основ: **-ач** */горбач, пантач, рогач, смугач/*, **-аль** */рогаль/*, **-ань** */вухань, гривань/*, **-ар** */котар/*, **-ел** */козел/*, **-ій** */мавій/*, **-ик** */білик, їжик/*, **-ич** */їжачич/*, **-ок** */ушок/* *[кажанок, кожанок, сліпушок, хом'ячок]*. У сучасній мові назви з суфіксом **-ок** найчастіше мають демінутивний характер, а у зоолексичі такі слова виступають термінологічними назвами.

Найбільш продуктивним суфіксом, за допомогою якого утворилися назви жіночого роду, є загальнослов'янський суфікс **-к-/а/**. Зоонайменування утворюються як від іменникової основи */азовка, борсучка, ведмедка, вівчарка, водовозка, лиска, овчарка, рисачка, циветка/*, так і прикметникової */білозубка, голендерка, сименталка, фінка, чорнобурка, шведка, шльонка, ялівка/*, рідше від дієслівної */перев'язка/*.

Кількісно невелику групу складають назви з суфіксом **-к-/а/**, поширеними формантами **-уш-** */пеструшка/*, **-юч-** */вонючка, смердючка/*, **-ан-** */піщанка/*.

Внаслідок перерозкладу основ утворився складний суфікс **-івк-/а/** */мишівка, полівка/*.

Великою продуктивністю серед зоолексем жіночого роду відзначається суфікс **-иц-/я/**, що поєднується з іменниковими основами */білиця, бобрися, буйволиця, ведмедися, верблюдиця, вовчиця, зайчиця, їжися, кобилиця, козиця, кізлиця, козлиця, комониця, коровиця, крілиця, кролиця, куниця, ласиця, левиця, лисиця, лосиця, лошиця, львиця, медведися, нориця, оленця, ослиця, соболиця, телиця, тигриця, туриця, хортиця, ягниця/*.

Менш продуктивний суфікс **-иц-/я/** у поєднанні з прикметниковим форматом **-н-** */вечірниця, нічниця, скельниця/*, а також формантом **-ав-** */ласкавиця/*.

Паралельно моделі з суфіксом **-иц-/я/**, яка означає тварин жіночого роду, функціонує модель із суфіксом **-их-/а/**. Деривати цього типу характерні східнослов'янським мовам. Утворені вони від повних основ іменників чоловічого роду: *бобриха, ведмедиха, ведмежиха, зайчиха, їжачиха, крільчиха, левина, лисиха, медведиха, моржчиха, слониха, цапиха*. Винятком цієї моделі є лексема *рисиха*, що утворена від повної основи іменника жіночого роду з чергуванням */с'/ — /с/:* *рись — рисиха*.

Продуктивність словотворчого типу з суфіксом **-их-/а/**, що означає тварин жіночого роду, виявляється у розмовному мовленні.

На синоніміку суфіксів **-иц-/я/**, **-ниц-/я/**, **-их-/а/** у найменуваннях тварин жіночого роду вказують дослідники сучасної літературної мови. На їх думку, варіантність слів у лексикології тісно пов'язана з теорією слова, а саме явище межує з лексичною синонімікою однокореневих слів [4, с. 4].

Менш продуктивним є полісемічний суфікс **-ин-/а/**, який використовується при творенні іменників, що означають тварин. У зооназвах цей суфікс приєднується до іменникових основ: *буйволина, козина, псина*. Для лексем з суфіксом **-ин-/а/** характерне значення одиничності: *звірина, коровина, тварина, товарина, худобина, шкати́на*. За допомогою зазначеного суфікса утворюються і іменники жіночого роду із значенням “невелика і слабка тварина”: *кобильчина, конячина, корівчина, худібчина, шкати́йчина, ялівчина*. Лексеми, утворені за допомогою суфіксів **-ин-/а/**, поширені у побутовому мовленні.

Незначну кількість складають зоолексеми з суфіксами **-ух-/а/**, **-ул-/я/**. У зоологічних назвах ці суфікси приєднуються до іменникових */нерпуха, козуля, косуля/*, прикметникових */білуха/* та дієслівних основ */тищуха, полету́ха/*.

Найменування префіксальної, префіксально-суфіксальної структур не є типовими для даної лексико-тематичної групи.

Префіксальним способом утворено терміни *продельфін*, *проєхидна*. Префікс **про-**, що у сучасному словотворенні непродуктивний, додається до іменникової основи.

Префіксально-суфіксальні найменування оформляються префіксами **не-**, **під-** та нульовим суфіксом і формантом **-ок** і утворюють зооназви від іменних основ – *нетель*, *підлісок*, *підсвинок*.

При вивченні словотворчої системи зоолексики української мови значне місце займає структурний тип, який становить собою складне слово, що має дві та більше основ.

Лексеми, утворені складанням основ, функціонують у тісному зв'язку із системою словосполучень.

Для зоологічної лексики української мови характерно й те, що у терміні-складні слова можуть перетворюватися не тільки терміни-словосполучення, а також речення, в яких останній компонент складного слова займає першу позицію: *вівчарська ферма* – *вівцеферма*; *звірівницька ферма* – *звіроферма*; *кінська ферма* – *конеферма*; *вівчарський радгосп* – *вівцерадгосп*; *радгосп, що займається відгодівлею свиней* – *свинорадгосп*.

Складних іменників, мотивованих двочленними атрибутивними словосполученнями, менше, ніж тих, що мотивовані реченнями або поширеними атрибутивними словосполученнями.

За своїми структурно-морфологічними ознаками, способом і характером приєднання основ або коренів складні зоологічні найменування поділяються на дві групи: композити й юкстапозити.

Термін-композити утворюються шляхом поєднання основ за допомогою інтерфіксів. Їх можна поділити на три групи.

Перша група. Складні слова, утворені поєднанням іменникової та дієслівної основ за допомогою інтерфіксів **-о/-е-**: *ваговоз*, *вовкодав*, *водолаз*, *зіркорил*, *комахоїд*, *мавпоїд*, *мурахоїд*, *мурашкоїд*, *травоїд*.

До цієї групи належать іменники, утворені за допомогою суфіксів: *броненосець*, *землерийка*, *сіноставець*, *сіноставка*. Такий спосіб утворення нових слів лінгвісти називають складно-суфіксальним [1, с. 129], або суфіксально-складним [3, с. 88], тому що дериваційне значення похідних здійснюється за допомогою словоскладання у поєднанні із суфіксацією.

Друга група. Складні слова, утворені шляхом поєднання двох основ іменників за допомогою інтерфіксів. Друга частина складного слова може бути ускладнена суфіксом або може виступати як самостійне слово в українській мові: *архаромеринос*, *вівцематка*, *вівцебик*, *водосвинка*, *голколиєрст*, *златокріт*, *зубробізон*, *качкодзьоб*, *качконіс*, *козеріг*, *кролематка*, *листоніс*, *носоріг*, *оленебик*, *підковоніс*, *пляшконіс*, *руконіжка*, *сарнобик*, *свиноматка*, *свиноголів'я*, *стріловух*, *трубкозуб*, *трубконіс*, *шерстокрил*, *щілинозуб*.

Третя група. Складні іменники, утворені поєднанням основ прикметника та іменника за допомогою інтерфіксів: *довгокрил*, *довгоп'ят*, *єдиноріг*, *товсторіг*, *товстотіл*, *тонкоті*, *широковух*.

Друга частина складного слова може бути ускладнена суфіксом: *білобочка*, *білодушка*, *білозубка*, *білокрила*, *бурузубка*, *жовтодушка*. Це складні утворення, де перший компонент виступає в ролі означення другого.

У зоологічній номенклатурі зустрічаються композити, що виступають найменуваннями тварин, утворені поєднанням основ прислівника та скороченої дієслівної основи */важковоз/*; числівника та іменника */восьмизуб*, *двоутробка*, *друготілка*, *одноріг*, *першозвірі*, *першостілка/*; числівника **пів-** та іменника */півмавти/*, т.б. складний лексикалізований іменник.

У складі досліджуваної номенклатури у незначній кількості є юкстапозити, складні слова, які членовані не на морфеми, а на компоненти, що мають структурне оформлення [6, с. 74]. Для них характерна відсутність синтаксичних відношень між складними частинами, а також властива їм смислова цілісність.

Двокомпонентні сполучення /афіксальні іменники/ виступають найменуваннями тварин: *антилопа-стрибун*, *білка-телеутка*, *бурузубка-крихітка*, *ведмідь-бортяк*, *ведмідь-губач*, *єнот-полоскун*, *єнот-ракоїд*, *заєць-біляк*, *заєць-нісковик*, *заєць-русак*, *собака-шучак*, *соня-повчок*.

Тільки юкстапозити *доберман-пінчер*, *макак-лапундер*, *макак-могот*, *макак-резус*, *мартишка-діана*, *олень-мазама*, *ромні-марні*, *санта-гертруда*, *тюлень-монах* не ускладнені словотворчими афіксами.

Таким чином, словотворча будова зоологічних найменувань /клас ссавці/ у сучасній українській мові має свої специфічні риси. Найпродуктивнішим способом словотворення є афіксальний. Суфіксальний спосіб відіграє значну роль у творенні нових лексичних одиниць у порівнянні з префіксальним і префіксально-суфіксальним. Значне місце у збагаченні зоологічної номенклатури відіграє осново- і словоскладання як джерело поповнення новими лексичними одиницями.

ЛІТЕРАТУРА

1. Горпинич В.О. Сучасна українська літературна мова: Морфеміка. Словотвір. Морфологія / В.О. Горпинич. – К.: Вища школа, 1999. – 207 с.
2. Етимологічний словник української мови: у 7-ми т. / редкол.: О.С. Мельничук (гол. ред.), В.Т. Коломієць, О. Б. Ткаченко; Мовознавство АН УРСР, Ін-т мовознавства ім. О.О.Потебні. – К.: Наук.думка, 1983–2006. – Т.1 – 5.
3. Жовтобрюх М. А.Українська літературна мова / М. А. Жовтобрюх. – К.: Наук.думка, 2001. – 255 с.
4. Семиряк В.Д. Словообразовательные варианты в современном украинском языке: автореф. дис. на соиск. учен. степени канд. филол. наук: спец.10.01.02 “Украинский язык” / В. Д. Семиряк. – Харьков, 1973. – 25 с.
5. Фасмер М. Этимологический словарь русского языка: в 4-х т. / М.Фасмер; перевод с нем. и дополнения члена-корреспондента О. Н. Трубачева; под ред. проф. Б.А. Ларина. – М.: Прогресс, 1986 – 1987.
6. Шанский Н.М. Современный русский язык: Словообразование. Морфология / Н.М. Шанский, А.Н. Тихонов – М.: Просвещение, 1981. – 270 с.

УДК 811.161.2'276.6'25:629.33

СТРУКТУРНІ ОСОБЛИВОСТІ ТЕРМІНІВ-СЛОВОСПОЛУЧЕНЬ АНГЛІЙСЬКОЇ АВТОМОБІЛЬНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ ТА ОСНОВНІ СПОСОБИ ЇХ ПЕРЕКЛАДУ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ

Катиш Т.В., к. філол. н., доцент

Запорізький національний технічний університет

Розглянуто основні структурні типи англійської автомобільної термінології. Проаналізовано найбільш продуктивні словотвірні моделі автомобільних термінів-словосполучень. Досліджено особливості перекладу англійських автомобільних термінів українською мовою.

Ключові слова: автомобільна термінологія, однокомпонентні, багатоконпонентні терміни, структурні типи.

Катыш Т.В. СТРУКТУРНЫЕ ОСОБЕННОСТИ ТЕРМИНОВ-СЛОВСОЧЕТАНИЙ АНГЛИЙСКОЙ АВТОМОБИЛЬНОЙ ТЕРМИНОЛОГИИ И ОСНОВНЫЕ СПОСОБЫ ИХ ПЕРЕВОДА НА УКРАИНСКИЙ ЯЗЫК. Запорожский национальный технический университет, Украина.

Рассмотрены основные структурные типы английской автомобильной терминологии. Проанализированы наиболее продуктивные словообразовательные модели автомобильных терминов-словосочетаний. Исследованы особенности перевода английских автомобильных терминов на украинский язык.

Ключевые слова: автомобильная терминология, однокомпонентные, многокомпонентные термины, структурные типы.

Katysh T.V. THE STRUCTURAL PECULIARITIES OF ENGLISH AUTOMOTIVE MULTICOMPONENT TERMS AND THE MAIN WAYS OF THEIR TRANSLATION INTO UKRAINIAN / Zaporizhzhya National Technical University, Ukraine.

The main structural types of English automotive terms are considered. The most productive derivative models of automotive multicomponent terminological units are analysed. The ways to translate of English automotive terms into Ukrainian are investigated.

Key words: automotive terminology, single-component, multicomponent terms, structural types.

За останні декілька десятиріч галузь автомобілебудування зазнала кардинальних змін у зв'язку із запровадженням нових революційних технологій, і сьогодні науково-технічний прогрес сприяє її подальшому розвитку. Необхідно зауважити, що термінологія автомобільної підсистеми – складне й неоднозначне явище. З перебігом часу вона зазнає змін і динамічно розвивається, забезпечуючи комунікативні потреби фахівців цієї галузі. Таким чином, актуальність статті визначається стрімким розвитком високих технологій у сфері автомобілебудування, створенням нових деталей машин, процесів машинобудування, що не може не відбитися на галузевому словнику.

Національна автомобільна термінологія входить до системи сучасної української мови як одна з її підсистем, підпорядковуючись загальномовним тенденціям, хоча й має певні ознаки автономності. Тому можна